

21 СВОБОДА, НОРМИ И ЧОВЕШКИ ЦЕЛИ

Обобщение на част ВТОРА

Новите знания и умения

Новите понятия

Въвеждане

Тук завършваме Втората част от пътешествието си в света на ценностите. Без свобода не можем да избираме между добро и зло. Последвахме пътищата на свободата и как тя се преплита с неизбежното и случайното.

Анализирахме текстове и казуси, играхме игри. Свободата е избор на действие, а той носи последици. Поставяхме се в ситуации на сложен избор, надникнахме в моралните светове на различни култури.

Новите знания и умения

9. Свободна Воля

Причините водят до своите следствия. Събитията са необходими (неизбежни) и случайни (непредвидими). Хората имат свободна воля и избират своите решения, като следват норми

и цели. Нашите пътища се впитат в причини и следствия. За да постигнем целите си, трябва да преодоляваме препятствия, а това зависи от опита ни.

Какво вече зная?

Разбирам свободата на волята като основна ценност и философски проблем.
Познавам алтернативни теории за свободата (Кант, Сартр).
Давам примери за причинни отношения и за отношения от свобода.

10. Световни мислители за свободата

Какво Вече мога?

Пресъздавам философски фрагменти с мои думи.
Разбирам какво е свободната воля за Кант.
Разбирам какво са изборът и отговорността за Сартр.

11. Избор и отговорност

Свободата е основа на морала. Понятията свобода, избор и отговорност са тясно свързани. Който може да избира и да приема последиците за избора си, той е морално отгово-

рен. Свободни сме от зависимости, свободни сме за решения и приемаме последиците в зависимост от своята зрелост.

Какво Вече зная?

Разграничавам негативна (свобода от) и позитивна свобода (свобода за).
Осъзнавам отговорността, с която е обвързан автономният морален избор.

12. Как бих постъпил?

Вече мога ли?

Разпознавам изучаван етически проблем в описанието на конкретна ситуация (казус).
Избирам и обосновавам алтернативни решения.
Избирам решение и аргументирам избора си.

13. Морал и етика

Моралът (нравствеността) е нагласа и норма, поведение и ценност във всяка общност. Той е в неписани обичаи и записани норми, откакто съществуват хората. Етиката е сис-

тема от нравствени ценности, философия и наука за морала. В Европа Сократ пръв обърна философията към морала, а Аристотел разви учение за добродетелта.

Какво Вече зная?

Разбирам морала като ред, основан на ценности, валидни за една общност.
Разбирам спецификата на етиката като философска дисциплина.
Познавам възгледите на Сократ и Аристотел за добрия живот и справедливостта.

14. Морални светове и етически теории

Какво Вече мога?

Правя самостоятелно или екипно проучване по тема за представяне в клас.
Използвам различни средства и технологии за представяне на теории, коментари, собствени тези.
Спазвам структурни, времеви и съдържателни норми за представянето.

15. Общности, ценности и избор

Всяка **общност** гради традиционни и **обичайни за нея ценности** и те са **ориентир** за всеки член на общността в неговите **нравствени решения**. В нашите **морални чув-**

ства – емпатия, състрадание, в моралната нагласа на **уважение на достойнството и честта** ние осъществяваме общочовешкия и обичайния морал.

Какво вече зная?

Разбирам споделените ценности в общността и правя своя етичен избор.

Развивам морална чувствителност в човешките отношения.

Разбирам уважението като регулативна нагласа в отношенията между хората.

16. Толерантност, уважение и споделеност

Вече мога ли?

Развивам самопознанието си в морален план.

Решавам тестове и казуси за толерантността и верността.

Развивам морална чувствителност в моите социални отношения.

17. Добро и зло: абсолютни и относителни

Древните мъдреци и философи са дали свои понятия за добро и зло. Според Аристотел добродетелта е **мяра, средина между крайности**. Християнството издига **любовта**

като абсолютно добро. Ницше критикува християнството като религия на слабите. Днес, в ситуацията на глобалност и неяснота се развива **морален релативизъм**.

Какво вече зная?

Разбирам и прилагам концепцията на Аристотел за добродетелта като средина между две крайности за оценка на личния си опит.

Познавам разбирането за добро и зло в християнството.

Дефинирам понятия за добродетел и порок.

Разбирам в общи линии съвременния релативизъм.

18. Концепции за добро и зло в световни религии

Какво вече мога?

Осъществявам малки групови или индивидуални проекти, свързани с проучвателска дейност по темата добро и зло в световни религии.

Създавам конкретни продукти (презентация, текст, колаж, филм, блог, уики).

19. Щастие и смисъл в живота

Всички се стремят към щастие и благогенствие, но често трябва да помогнем и да жертваме нещо. Някои религии (будизъм) и мислителни поставят като върховен смисъл на нравственото поведение намаляването на страданията, увеличаването на щастието и

търсенето на ползата (хедонизъм, евдемонизъм, утилитаризъм – Мил). Други като Кант издигат дълга като единствено важен в морала (деонтична етика). Смисълът на живота е един от големите въпроси, но всеки ден ние търсим и постигаме смисъл.

Какво Вече зная?

Ориентирам се в различните цели на човешкия живот – лично щастие, удоволствие, полза, дълг (напр. евдемонизъм, хедонизъм, утилитаризъм, етика на дълга).

Обосновавам лична позиция за смисъла на живота.

Проявявам разбиране към различието в целите и смисъла на човешкия живот.

20. Удоволствието, ползата и дългът

Вече мога ли?

Проявявам нагласа за решаване на дилеми за щастие и дълг.

Разбирам и откривам проблема и тезата във философски (свещен) текст.

Давам си сметка за дължимото и неговата роля.

Новите понятия

Необходимост

Водата замръзва при 0 градуса на морско равнище. Камъкът счупва стъклото, ако е хвърлен достатъчно силно. **Необходимото** е неизбежно при определени условия. Причината води едно и също следствие при едни и същи условия.

Свобода

Свободата е благо на живота и е ценност, специално изтъкната от нашата цивилизация. Тя е **избор на поведение, за което поемаме отговорност**. Свободата е ценност наред с истината и живота. В исляма и Далечния изток (будизма) свободата не е такава ценност и не е разбрана като избор.

Свободна Воля

Свободна Воля е изборът на действие като собствено решение. Във всяко действие има момент на свободна Воля. Ние избираме следващия ход и получаваме резултатите от него: победа или загуба. Свободата си пробива път през необходимите и случайните събития.

Отговорност

Отговорност е товарът на последиците от нашите действия. Избирайки, ние поемаме отговорност. Вземайки решение, ние получаваме плодотворите му: **плащаме си за грешките и ползваме придобивките**. Ние отговаряме за постъпките си в семейството, в училище и на улицата с одобрението, поощрението, оценката, упрека и наказанието.

Морал

Нравствеността или моралът е ред, основан от споделени ценности и норми в една общност. Морално е поведението, което общността очаква от човека. Всяка общност ражда свой морал, но всеки морал съдържа общочовешки норми. Те са критерии за нравствено поведение и регулират взаимоотношенията в общността.

Морална ценност и норма

Морална ценност е осъзнато морално благо: добър живот и добродетел, добро и зло, честност и достойнство... Някои ценности са универсални (глобални): животът, щастието, доброто, справедливостта, достойнството.

Моралните норми са обичайни, а някои **се записват в кодекси** и стават етически системи: сентенциите на Буда, Десетте Божии заповеди, правила на бизнеса, правила в институциите, **Хипократовата клетва**.

Етика

Етиката (от гр. *ethos*) е философия и наука за нравствеността (морала). **Етос** на гръцки означава съвместно обиталище; там, където пребиваваме. Етос по-късно става дума за нравите на народ, култура или епоха. **Етикон** е клас човешки добродетели на характера (Аристотел). Етиката е развивана през вековете като практическа философия и наука за морала.

Уважение

Уважението е признаване на **достойнството**. Човек съзнава собственото си достойнство и се самоуважава. Ние съзнаваме, че всеки друг има също качества и достойнство, и го **признаваме публично с поведение**. Изслушваме и разбираме другите, а когато спорим с тях, зачитаме тяхното мнение.

Добро, добродетел

Основна морална ценност и категория в етиката. Доброто е същия на **добродетелта**: нравствено качество и **вършенето на добро**. Доброто се съотнася и противостои на злото. Световните религии утвърждават фундаменталното добро: състрадание, любов, покаяние, опрощение, саможертва.

Зло, порок

Злото е противоположно на доброто, а пороците – на добродетелите. Злото е абсолютно в лицето на Сатаната, отпаднал ангел-Антихрист, или липса на добро. Пороците са качества, които носят злини на самите нас и на другите: мързел, алчност, зависимост, завист, злоба, агресивност.

Удоволствие и щастие

Няма дефиниции на удоволствие и щастие. Всеки ги познава от опит. Когато си **на върха** – реален или символичен, телесен или духовен, изпълва те върховна радост. Щастие е навярно дълбоката радост, която бележи голямо удовлетворение, успех, постижение.

Дълг

Дълг е **моралното изискване** към мен от другия, от общността, от моралния кодекс, от моята съвест. Дължимото е онова, което е залегнало в нравствената норма. Дължим на другите онова, което искаме от тях. Аз дължа на близките си грижа, на приятелите си – вярност, на хората – справедливост. Дългът е принцип на етиката на дълга (деонтичната етика).

Равносметка

Завършихме Втория етап от пътешествието: пътищата на свободата и морала.

Оттук нататък навлизаме и изследваме красотата и изкуството: област на ценности наред с морала. Ще продължим да упражняваме дебата и анализа на текстове, ще играем

нови ролеви игри, ще обсъждаме художествени произведения, ще презентираме културна ценност, ще създадем своя колекция, ще посетим музей.

Сега предстои да проверим какво знаем и можем след изминатия път. Да се подготвим за тест по Втората част. СВОБОДА, НОРМИ И ЧОВЕШКИ ЦЕЛИ.

22 СВОБОДА, НОРМИ И ЧОВЕШКИ ЦЕЛИ

ТЕСТ ВТОРИ (В работни листове)